

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-6-130-29>

УДК 7.036:7.049.6]:341.31(477)

Федорець Світлана Василівназдобувач освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка***Братусь Іван Вікторович**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва
*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка***«ВОЄННИЙ НАТЮРМОРТ» В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ**

Анотація. У статті розглянуто феномен «воєнного натюрморту» як особливого піджанру мистецтва. Воєнний натюрморт – нова художня форма, що виникла у контексті війни, розпочатої 2022 року. Це не тільки візуальне зображення предметів, а й символічне втілення побуту, психологічного стану та світогляду військових під час війни. Проаналізовано історичні передумови виникнення цього явища, його естетичні та семантичні риси, а також вплив окопних реалій на творчу діяльність солдатів і художників. Особливу увагу приділено осмисленню воєнного натюрморту як форми мистецького свідчення про війну і засобу збереження пам'яті про буденність бойових дій. Воєнний натюрморт в розумінні нового воєнного контексту, покликаний перетворювати артефакти війни на документи епохи. Означена художня форма на разі є вираженням досвіду війни і способом збереження пам'яті про сучасні події через призму мистецтва.

Ключові слова: воєнний натюрморт, українське образотворче мистецтво.

Svitlana Fedorets

Student

*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University***Ivan Bratus**

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Fine Arts

*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University***"MILITARY STILL LIFE" IN MODERN UKRAINIAN ART**

Summary. The article examines the phenomenon of “military still life” as a special subgenre of mysticism. Military still life is a new art form that emerged in the context of the war that began in 2022. This is not just a visual depiction of objects, but a symbolic representation of life, a psychological one, and a view of the military in the hour of war. The historical changes in the origins of this phenomenon, its aesthetic and semantic effects, as well as the influx of trench realities on the creative activity of soldiers and artists are analyzed. Particular respect is given to the interpretation of the military still life as a form of mystical testimony about the war and a way of preserving the memory of the everyday life of military actions. Current Ukrainian artists integrate military elements into still life i paraphernalia – helmets, body armor, shells, cartridges, as well as trash items that are known from the ruins Who changed the values due to the rise of military time. With such symbolism, artists always demonstrate the complexity and depth of feeling that is expressed during the hour of war, highlighting those losses, memory, pain, and even hope for the world. Military still life in the context of a new military context, calls to transform war artifacts into documents of the era. The artistic form is identified in different ways before the war and in a way of preserving the memory of everyday life through the prism of mysticism. The focus of the investigation is artistic abilities, which help re-interpret the genre of still life as a way of comprehending the war, advancement and resilience of the Ukrainian people. The article also emphasizes the significance of the military still life as preserving the memory of tragic and heroic events. The genre demonstrates the authenticity of Ukrainian mystique in adapting traditional forms of depiction to new realities, creating emotionally charged creations that may be of greater importance for marriage and future generations. The article also shows the infusion of the military still life into the emotions of the war's gaze. In order to achieve such creativity, Mitzi wants not only to show the harsh reality, but also to promote empathy, as well as understanding. Such works, like “military still lifes,” act as visible chronicles of reality, preserving thoughts about the heroic struggle and human tragedies that may be sensitive and reasonable to the coming generations.

Keywords: military still life, Ukrainian fine art.

Постановка проблеми. Тема війни в мистецтві завжди викликала глибокі емоції, інтелектуальні рефлексії та протест. Сучасний контекст російсько-української війни спричинив появу нових, унікальних форм художнього висловлювання, які відображають не лише трагічність конфлікту, а й стійкість людського духу. Однією з таких форм стала жанрова інтерпретація традиційного натюрморту у вигляді так званого «воєнного натюрморту». Цей термін, що набув по-

ширення в українському мистецькому середовищі під час війни, описує композиції з предметів, знайдених або створених на фронті, які мають символічне значення для воїнів та громадян.

Метою статті є знайомство з українським воєнним натюрмортом, як невід'ємною складовою батальних сцен, в українському мистецтві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Феномен «воєнного натюрморту», не зважаючи на його значний потенціал у дослідженні

військового побуту та мистецтва, ще недостатньо висвітлений у науковій літературі. Проте, в останні роки дослідники звертають більше уваги на мистецтво війни, особливо в контексті сучасних збройних конфліктів, таких як війна на сході України, а також повномасштабне вторгнення на територію України. Останні публікації та дослідження значною мірою зосереджуються на мірі осмислення військового мистецтва як інструменту збереження історичної пам'яті та відображення психологічного стану солдатів та просто пересічних людей [8, с. 95-97].

Ця тема висвітлена у таких публікаціях "How Are You? Ukrainian Art During Wartime" (2023) – стаття в журналі «BLOK Magazine», де Оксана Брюховецька розглядає роботи українських митців, які рефлексують на тему війни через натюрморт та інші жанри, зокрема роботи Влади Ралко та Катерини Алійник [1]. Принагідно варто згадати кілька імен дослідників, які аналізували тему воєнного натюрморту та українського мистецтва під час війни. Зокрема, Оксана Баршинова – відома українська кураторка та мистецтвознавець, яка працює з сюжетами війни в мистецтві [12]. Вона досліджує, як воєнний контекст змінює художні підходи, зокрема в натюрмортах. Це також Марія Куліковська – українська художниця та дослідниця, яка через власну роботу осмислює теми війни та насильства. Її інсталяції та натюрморти аналізуються в контексті сучасного українського мистецтва як глибокий рефлексійний матеріал про війну [2]. З поміж інших дослідників українського мистецтва, варто згадати публікації на тему воєнного натюрморту: "Ukraine's Art Community Remains Defiant in the Face of War" (2022) – стаття в журналі «Artsy» де Марія Сибірцева, (автор статті), аналізує, як українські митці, включаючи тих, хто працює з натюрмортами, використовує своє мистецтво як форму опори під час війни. Автори акцентують увагу на тому, як змінилася українська арт-сцена з 2014 року і до сьогодні [3].

Також вагомим внеском до цієї теми є дослідження: М. Гуменюка та О. Савчука, «Психологія війни та її відображення в мистецтві». Ці публікації унаочнюють, як солдати через мистецтво намагаються опанувати своє переживання та травми війни. Вони підкреслюють, що натюрморти, створені в умовах війни, часто залишаються способом рефлексії над подіями та можливістю емоційної розрядки. Ці дослідження показують, що солдати звертаються до зображення звичних предметів для того, щоб знайти стабільність у світі, де панує хаос [4; 9].

Тема сучасного українського натюрморту розроблялася у виставкових проектах сучасних українських інституцій у 2018. Так, Інститут проблем сучасного мистецтва та «Карась Галерея» представили дослідницький міжмузейний проект «Український натюрморт». З поміж інших на виставці були представлені воєнні натюрморти [13].

Виклад основного матеріалу дослідження. Мистецтво має таку своєрідну функцію катарсису – перетворення психічної енергії в творчу, і як наслідок – очищення душі через сльози і творчість. З психологічної точки зору мистецтво дозволяє пережити та відпустити біль, це як

терапія, як інструмент, який допомагає почати жити сьогодні, не відкладаючи на потім, до перемоги.

Через живопис, мистецтво, сучасні художники виблискують на полотна свій тригер, визначаючи при цьому власні живописні полотна як поле бою, на якому вони чинять свій супротив реаліям війни. Саме через мистецтво, а особливо живопис, можна візуально достукатися до найглибших емоцій людини. Буває, що словами важко передати певні емоції і події, але коли глядач бачить картину, він відразу розуміє, скільки в ній болю і жалю. Через творчість митець може працювати з думками і почуттями, як позитивного так і негативного характеру. Іноді невербальний засіб виявляється єдиним інструментом, що розкриває й прояснює інтенсивні почуття та емоції. Якраз за допомогою образного зображення людина має змогу краще розкрити свої емоційні переживання, ніж під час комунікації. Емоційна сфера, як будь-яке багатогранне явище, може бути окреслена в різних аспектах. Аналіз досліджень питання художньо обдарованої особистості свідчить, що емоції та емоційна стабільність виступають в якості регулятивних процесів і домінуючих мотивів в її структурі.

Сильні потрясіння в житті митці втілюють саме у своїх творах. Так, саме зараз, під час військових дій в Україні виникає так званий новий пласт культури і мистецтва, що породжує виникнення нових трендів. Мистецтво розвиваючись, набуває нових рис, набуває популярності швидке мистецтво, швидкий живопис, арт-діджитал, постери та плакати, мурали на воєнну тематику. Швидкий живопис в експресивній манері з мінімальною кількістю кольорів входить в розряд найбільш актуальних зі всіх напрямів і стилів живопису. Багатошаровий живопис з поетапним лісіруваннями наразі – не на часі. Не проглядається в актуальності живопису фотографічність і реалізм. Натомість багато символізму, спрощеності, абстрактності, плакатності [6]. Але, не зважаючи на такі зміни, одним з жанрів мистецтва, який хоча і зазнав дуже сильної трансформації, проте залишається актуальним і сьогодні, є натюрморт. Завдяки натюрморту передається відношення людини до дійсності. Натюрморт як жанр у мистецтві виник у XVI столітті і з початку зосереджувався на зображенні предметів повсякденного вжитку. Класичний натюрморт містить композиції з фруктів, квітів, кухонного приладдя, з естетичною та філософською метою: передати ідею скороминущості життя та роздуми про тлінність. Проте, у XX столітті, під впливом соціальних, політичних і технологічних змін, натюрморт набуває нових форм натюрморту, включаючи зображення предметів, які асоціюються з війною, травмою та боротьбою за виживання [5, с. 56].

Термін «воєнний натюрморт» відображає сучасний розвиток цього жанру в умовах війни. Військові конфлікти часто диктують свої правила побуту, в яких люди намагаються імпровізувати та знайти спосіб перетворювати звичайні, навіть руйнівні, об'єкти на символи життя та боротьби. Цей вид натюрморту містить зображення особистих речей воїнів: каски, зброю, елементи обмундирування, трофеї з поля бою, чи побутові

предмети. Війна, як контекст, робить ці речі носіями особливої естетичної та символічної ваги.

Українські митці, зокрема ті, хто служить на фронті або відвідує лінію зіткнення, часто запам'ятовують теми для воєнних натюрмортів у своїй творчості. Одним із таких митців є сучасний український художник Олександр Шульган, який створює арт-інсталляції, використовуючи уламки військової техніки та особисті речі солдатів, перетворюючи їх на символічні образи. Його роботи підкреслюють тягар війни, але водночас передають силу людського духу та стійкості. Крім того, фронтові фотографії, які виконує митець, також роблять внесок у розвиток жанру. Їхні світлини документують буденність воєнного життя і трансформують її в мистецтво. Наприклад, серія фото про будні українських солдатів демонструє, як звичайні предмети залишаються багатими елементами для відчуття нормальності в екстремальних умовах [14].

Натюрморт як жанр мистецтва навчає художників вмінню komponувати предмети на площині, використовуючи світлотінь, колір та текстуру. Це часто є першим етапом у навчанні, коли художники практикуються на простих формах і об'єктах перед тим, як перейти до складніших композицій. Олександр Заклецький, відзначає, що перед серйозною творчістю художники зазвичай тренуються на зображеннях базових предметів, таких як кубики чи драпіровки. Традиційно для натюрморту обирають звичні та прості предмети. Проте в сучасному мистецтві натюрморт сприймається неоднозначно: його нечасто розглядають як спосіб втечі від реальності, оскільки такі зображення позбавлені прив'язки до конкретного часу і простору, не відображаючи сучасні реалії. Художник самостійно обирає об'єкти та створює їхню композицію, яка може мати певний символічний зміст або бути позбавленою аллегорії. Тому вважаю, що називати натюрморт

застарілим жанром не зовсім коректно, оскільки він залишається актуальним і в сучасному мистецтві [11].

Коли художник звертається до тем, що його хвилюють, натюрморт зазнає змін відповідно до актуальних життєвих реалій. Наприклад, якщо митця турбує війна, він зображуватиме її навіть у натюрморті. Сьогодні ми вже не можемо відтворити предмети так, як це робили в XVII столітті, навіть якщо йдеться про схожі об'єкти. Дух часу відображається в кожному предметі навколо нас, особливо в побутових речах, які часто стають об'єктами зображення. Сучасні артефакти більше не можуть бути відокремлені від тематичного контексту, в якому вони існують.

З огляду на це, можна стверджувати що одним зі спільних архетипів бачення нашими митцями є бачення актуальне. Усі сучасні роботи так чи інакше апелюють до сучасної митцю реальності [10].

На думку художника Костянтина Павлишина, одним із найяскравіших зразків сучасного українського натюрморту є «Сакральний натюрморт» Арсена Савадова (2016 р.) (рис. 1). Саме в цій роботі складне, сучасне повсякдення виражене найбільшою кількістю об'єктів.

«Сакральний натюрморт» – відображення сучасної України, яка намагається влитися в Європу. Переймає західні цінності. Картина виконана у жанрі класичного голландського натюрморту. Поєднуються властиві йому зображення черепа, лимонів, келиха вина, дорогих парфумів з сучасними українськими реаліями – шинами, щитами, касками з Майдану. На горі – всевидяче око з написом «Бачу справи твої, людино!». Показано, через що Україна проходить останні три роки на «шляху до Європи» [7].

Не можна оминати такого сучасного українського митця, як – Данило Мовчан. Це український художник, який поєднує традиції іконо-

Рис. 1. Арсен Савадов. «Сакральний натюрморт». 2016 р.

Рис. 2. Данило Мовчан «Vanitas» папір, акварель 2021

пису з сучасними реаліями. У своїх військових натюрмортах він зображає побутові речі та уламки війни – каски, фрагменти снарядів, квіти, що символізують життя посеред руйнувань. Його роботи часто мають стриману кольорову палітру, що підкреслює трагізм зображення. митець, переосмислює сакральність і малює аквареллю та темперою сцени катувань, розкладання трупів. Емоційними, однак, ці моторошні сюжети не назвеш, усе наче зображено на іконах, де зберігається часова дистанція і є місце припущенню, що похмурий міф – усього лише казка.

Картина «Vanitas» (або «Марнота») (рис. 2) відсилає до жанру ванітас, який має глибокі корені в європейському мистецтві, особливо в бароковий період. У таких роботах розглядається концепція швидкоїплинності життя, смертності та марності земних здобутків. Цей жанр використовує символіку, яка нагадує про тимчасовість людського світу: черепи, пісочні години, зів'ялі квіти, зламані предмети та інші мотиви.

У «Vanitas» Данила Мовчана можна знайти ці символи, але з сучасною інтерпретацією. Ймовірно, художник звертає увагу на духовний аспект життя, поєднуючи традиційні християнські елементи з ванітасовими темами. У його роботі важливу роль відіграють кольори, текстури та мінімалізм у деталях, що створює медитативний настрій. Мовчан піднімає вічні питання сен-

су життя, смертності та духовної спадщини через призму глибокої емоції та українських культурних традицій. Ця робота може бути надзвичайно цікавою для осмислення як з точки зору мистецтва, так і духовної філософії [15].

Воєнний натюрморт має глибокий філософський підтекст. Він підкреслює дуалістичність людського світу: війна та світ, життя та смерть, руйнація та творчість. Предмети, з яких складаються ці натюрморти, одночасно є нагадуванням про тлінність людського життя і вічність людської душі.

Натюрморти на воєнну тему демонструють, що мистецтво існує навіть у найважчих умовах, а людина завжди знаходить спосіб висловити своє почуття і пережити через творчість. Це також свідчення важливості пам'яті, після чого кожен предмет стає носієм історії і досвіду.

Висновки. У сучасному українському мистецтві «воєнний натюрморт» став піджанром, який демонструє складні переживання нації під час війни. Він є не лише естетичним напрямком, а й засобом вираження колективної травми, опори та надії на майбутнє. Війна, яка охопила Україну, знайшла своє відображення у роботах художників через поєднання символіки повсякденного життя та військових артефактів. Відбулася трансформація класичного натюрморту. Сучасні митці вибирають традиційні елементи натюрморту (побутові предмети, квіти, їжу) разом із військовими атрибутами (каски, патрони, уламки техніки), підкреслюючи крихкість людського життя та силу українського народу.

Військовий натюрморт у сучасному українському мистецтві став унікальним піджанром, що складається з класичних елементами з військовою символікою, відображаючи реалії війни. Натюрморти на батальну тематику це не лише нова художня форма, але й свідчення людської стійкості та здатності перетворювати реалії війни на предмет роздумів і мистецького висловлювання. Він є елементом сучасного українського мистецтва, який відображає унікальні реалії російсько-української війни та розкриває глибокі філософські теми людського існування.

Цей піджанр, що народився в складних умовах, має потенціал стати частиною глобальної мистецької традиції, що передає досвід війни через художні образи, створюючи видимі ті реалії, що залишаються поза кадром стандартних воєнних репортажів.

Список літератури:

1. BLOK Magazine. How Are You? Ukrainian Art During Wartime [Електронний ресурс] (2023). URL: <https://blokmagazine.com/how-are-you-ukrainian-art-during-wartime/> (дата звернення: 26.10.2024).
2. Скульптура вагітної мене буде нагадувати про тіла мігрантів з України. Журнал, Українська правда. Життя. Ганна Щокань (2023). URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/06/04/254612/> (дата звернення: 26.10.2024).
3. Ukraine's Art Community Remains Defiant in the Face of War. (2022) Artsy. (2022). URL: <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-ukraines-art-community-remains-defiant-face-war> (дата звернення: 28.10.2024).
4. Гуменюк М., Савчук О. Психологія війни та її відображення в мистецтві. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/krStilWoor-%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%B0-1.pdf> (дата звернення: 27.10.2024).
5. Борев Ю.Б. Художня культура ХХ століття. Харків : ЮНІТІ-ДАНА, 2012. 496 с.
6. Протас М. Мистецтво України в умовах визвольної війни: зміни арт-нарративу. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*. 2022. С. 194–196.
7. Українське модерне та сучасне мистецтво. URL: <https://adamovskiy.foundation/collection/hymery-vijny-3/> (дата звернення: 27.10.2024).
8. Алфьорова З., Алфьоров А. Візуальний образ України під час російсько-української війни. Сучасний виставковий простір. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*. 2022. С. 95–97.

9. Гуменюк М. Психологічні аспекти мистецтва війни: від травми до рефлексії. *Психологічний журнал України*. 2022. № 3. С. 45–59.
10. Мурашко О. Альбом. Київ : Мистецтво, 1980. 30 с.
11. Паньок Т., Молчанова А. Образотворче мистецтво у контексті ескалації російської агресії проти України. *Progressive research in the modern world: Proceedings of the 3rd International scientific and practical*. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/2c8f6840-d2c8-4214-b485-6615524504b1>
12. Арт-фронт: як війна змінила творчість сучасних українських художниць. URL: <https://insider.ua/ua/art-front-yak-vijna-zminila-tvorchist-suchasnihukrainskih-hudozhnicz/> (дата звернення: 27.10.2024)
13. «Чим є український натюрморт сьогодні?» Art Ukraine. Марина Богуш 2018. URL: <https://artukraine.com.ua/a/chim-ye-ukrainskiy-natyurmort-sogodni> (дата звернення: 27.10.2024)
14. Прокопович Т., Галькун Т. Живопис в умовах воєнного часу. Як змінилося мистецтво під час війни – колористика, тенденції, сюжет. Актуальні проблеми розвитку українського мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2022. С. 99–102.
15. Наш вибір. Портал для українців у Польщі 15 Жовтня 2022. URL: <https://naszwybir.pl/movchan-galereya-dim/> (дата звернення: 27.10.2024)

References:

1. BLOK Magazine. How are you? Ukrainian Art During Wartime (2023). Available at: <https://blokmagazine.com/how-are-you-ukrainian-art-during-wartime/> (access date: 10/26/2024).
2. The sculpture of a pregnant woman will remind me of the bodies of migrants from Ukraine. Magazine, Ukrainian truth. Life. Anna Shtokan (2023) Available at: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/06/04/254612/> (access date: 10/26/2024).
3. Ukraine's Art Community Remains Defiant in the Face of War. (2022) Artsy. (2022). Available at: <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-ukraines-art-community-remains-defiant-face-war> (accessed 10/28/2024).
4. Humenyuk M., Savchuk O. Psychology of war and its reflection in art. Available at: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/krStilWoor-%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%B0-1.pdf> (access date: 10/27/2024).
5. Borev Yu.B. (2012) Artistic culture of the 20th century. Kharkiv: UNITY-DANA, 496 p.
6. Protas M. (2022) The art of Ukraine in the conditions of the liberation war: changes in the art narrative. *Collection of Scientific Papers "SCIENTIA"*. Pp. 194–196
7. Ukrainian modern and contemporary art. Available at: <https://adamovskiy.foundation/collection/hymery-vijny-3/> (access date: 10/27/2024).
8. Alfiorova Z., Alfiorov A. (2022) Visual image of Ukraine during the Russian-Ukrainian war. Modern exhibition space. *Collection of Scientific Papers "SCIENTIA"*. P. 95–97.
9. Humeniuk M. (2022) Psychological aspects of the art of war: from trauma to reflection. *Psychological journal of Ukraine*. No. 3. P. 45–59.
10. Murashko O. Album. Kyiv: Art, 1980. 30 p.
11. Panyok T., Molchanova A. "Fine art in the context of the escalation of Russian aggression against Ukraine." *Progressive research in the modern world: Proceedings of the 3rd International scientific and practical*. Available at: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/2c8f6840-d2c8-4214-b485-6615524504b1> (access date: 10/27/2024).
12. Art-front: how the war changed the creativity of modern Ukrainian artists. Available at: <https://insider.ua/ua/art-front-yak-vijna-zminila-tvorchist-suchasnihukrainskih-hudozhnicz/> (access date: 10/27/2024)
13. "What is Ukrainian still life today?" Art Ukraine. Maryna Bogush 2018. Available at: <https://artukraine.com.ua/a/chim-ye-ukrainskiy-natyurmort-sogodni> (date of application: 27.10.2024)
14. Prokopovich T., Galkun T. (2022) Painting in wartime conditions. How art changed during the war – colors, trends, plot. Actual problems of the development of Ukrainian art: cultural, art history, pedagogical aspects: materials of the VI All-Ukrainian. science and practice conf. Lutsk: Lesya Ukrainka University. P. 99–102.
15. Our choice. Portal for Ukrainians in Poland October 15, 2022. Available at: <https://naszwybir.pl/movchan-galereya-dim/> (access date: October 27, 2024)